

«Галузь науки «Державне управління»: історія, теорія, впровадження»: Матеріали науково-практичної конференції за міжнародною участю (Київ, 28 травня 2010 року). Т. 2. – К.: НАДУ, 2010. – С. 381 – 383.

Т. Недашківська,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови

Житомирського державного університету імені Івана Франка

067 – 424 -24 – 82

Структура асоціативних полів професійних понять сфери державного управління

В умовах інформаційної революції відбувається переосмислення ролі й значення держави, яка покликана вирішувати у сучасному суспільстві надскладні завдання з координації різнонаправлених процесів – і стихійно-ринкових, і владно-адміністративних, що по-новому розкриває багато традиційних проблем теорії та практики державного управління. Інформація стає ключовим ресурсом державної влади, і від уміння її контролювати й направляти в необхідне русло багато в чому залежить ефективність державного адміністрування.

Інформаційна парадигма в державному управлінні передбачає формування інформаційної держави як владної структури нового типу, де управління здійснюється через систему інформаційних технологій та комунікацій та нову систему функціонального представництва [1, с.43].

У новій інформаційній парадигмі, незважаючи на застосування інноваційних технологій, не лише не зменшується, а навпаки зростає роль суб'єктів управління як професійних, кваліфікованих та компетентних фахівців [2], які забезпечують функціонування безпосереднього "живого" спілкування у комунікативному середовищі, в якому співіснують і співпрацюють суб'єкти й об'єкти управлінського процесу.

Різнманітні моделі комунікативних ситуацій (К. Бюлера, У. Вівера та К. Шеннона, Р. Якобсона, У. Еко, Ю. Лотмана, Е. Атаяна, І. Сусова, О. Селіванової та ін.), попри врахування численних, часто відмінних один від одного параметрів, все ж включають обов'язкові антиномічні складники – відправника та одержувача комунікативного повідомлення, фактично фіксуючи, що будь-який комунікативний

процес включає оперування інформацією. У найзагальнішому розумінні інформацію можна розглядати як повідомлення. Якщо повідомлення приймається якоюсь системою, то змінює її інформаційний стан, а у певних випадках може стати стимулом до здійснення операцій або дій, до початку або завершення заданого процесу. Практично інформація виконує функцію управління.

У системі декодування інформації важливі функції виконує асоціювання, яке визначає структуру образів, що виникають у свідомості комунікантів. Асоціації розглядаються як основа співвідношення мови та мовлення у лінгвальній діяльності (В. фон Гумбольдт) та розрізняються за схожістю, часовою послідовністю, контрастом, суміжністю, внутрішнім причинним зв'язком тощо (Платон, Аристотель, Р. Декарт, Б. Спіноза, Т. Гоббс, Дж. Локк та ін.). Асоціація – динамічний тимчасовий нервовий зв'язок між двома й більше психічними явищами (відчуттями, уявленнями, почуттями, думками, образами тощо), а також їхніми позначеннями в мові, який утворюється за певних умов на підставі рефлексу суб'єктивного реагування на відповідні стимули [3, с. 43 – 44]. Дослідження вербальних асоціацій є важливим джерелом вивчення особливостей сприйняття й усвідомлення концептів, якими оперують мовці, і дає змогу визначити структуру асоціативних полів управлінських понять.

Результати вільного асоціативного експерименту, учасниками якого були державні службовці, а також працівники освіти, культури й студенти, тобто суб'єкти й об'єкти управлінського процесу як адресанти й адресати у комунікативних ситуаціях, демонструють специфіку асоціативного сприйняття понять сфери державного управління. До експериментального стимульного списку включалися слова, що називають актуальні для сфери державного управління професійні поняття, які формують професійний фрагмент мовної картини світу і являють собою концепти – елементи інформаційної структури свідомості, різносубстратні, певним чином організовані одиниці пам'яті, які містять сукупність знань про об'єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих шляхом взаємодії п'яти психічних функцій свідомості й позасвідомого [3, с. 256]. Одним з понять, включених до стимульного списку, стало поняття *виконавець*.

Вагомість концепту *виконавець* для професійної державної служби велика, не випадково слово потрапляє до термінологічного словника, правда, у формі

множини: "Виконавці – працівники, що втілюють на практиці рішення керівників, безпосередньо реалізують політику організації" [4]. Ключовими у такій дефініції є поняття, які зазначають суб'єкт і процес здійснення чогось – 'працівники', 'втілюють рішення', 'реалізують'. Лексичне значення слова відрізняється не стільки змістом, скільки структурою та діапазоном вживання. "Виконавець 1) Той, хто виконує яке-небудь завдання, здійснює що-небудь. 2) Той, хто виконує музичний, літературний та інший твір або певну роль у театральній виставі, кінофільмі і т. ін. 3) Особа, що виконує розпорядження якогось органу влади" [5]. У лексичному значенні ключове поняття 'працівники' розширюється до поняття особи – 'той, хто', – а процес узагальнюється у понятті 'виконує'.

Стимул *виконавець* викликав у опитаних державних службовців асоціації, майже всі з яких формують коло професійної картини світу. 68 різних реакцій представлені переважною більшістю іменників (75) та іменникових словосполучень (14%), незначна кількість прикметників (8%), займенників (2%) та дієслів (1%). Панування асоціацій-іменників згладжує процесуальну частину значення, залишаючи потенціал для вираження специфіки асоціативного поля. 17,3% інформантів не дали вербальних асоціацій.

В денотативному фрагменті три значеннєві сфери. Найбільша кількість різних асоціатів сформували в асоціативному полі семантичну сферу "суб'єкт / об'єкт процесу". Практично всі реакції являють собою професійні поняття, причому з державного управління. Проте ядерні реакції не вирізняються частотністю, швидше варто говорити про "ядерність" самої значеннєвої сфери, настільки близькі асоціати змістовно: 'працівник' (25 – цифрами позначається коефіцієнт частотності реакцій), 'службовець' (22), 'держслужбовець' (19), 'робітник' (15), 'спеціаліст' (16), 'підлеглий' (12), 'співробітник', 'організатор', 'головний спеціаліст', 'посадова особа', 'вказівка', 'розпоряджень', 'документа', 'рішень суду' (по 1) тощо. Виокремлюються лише реакції 'людина' (4), 'особа' (2) та 'я' (5), у значенні яких знайти пряме вираження професійної спрямованості неможливо.

Значеннєва сфера "дія та діяльність", на відміну від лексичного значення та всупереч структурі самого слова (утвореного від дієслова за допомогою суфікса із значенням агенса -вець), в асоціативному сприйнятті виражається недостатньо

яскраво, без ядерних реакцій: 'робота' (8), 'доручення' (6), 'заданіє', 'справи', 'службові обов'язки', 'держслужба', 'контроль', 'виконувати' (по 1).

На відміну від структури загальномовного та термінологічного значень, в асоціативному полі аналізованого стимулу окреслюється сфера "якісні характеристики", які називають види виконавців – 'відповідальний' (17), 'державний' (8), 'безпосередній' (7), 'судовий' (6), – та якості, необхідні для здійснення діяльності, – 'відповідальність' (6), 'дисципліна' (2), 'досвід' (1) тощо.

Конотаційний фрагмент виявився виразним, хоч і з низькочастотними реакціями (усі з коефіцієнтом 1). Він виглядає контрастно до денотативного, оскільки, на противагу глибокому позитивному змісту останнього, оцінка стимула винятково негативна. Для державних службовців виконавець – це 'клерк', 'раб', 'чиновник', 'пахар', 'работяга', 'кінь', 'пешка', 'крайній', 'кілер', він 'сірий', 'тупо' виконує роботу. Не виявилось жодного асоціата з позитивним забарвленням.

Асоціативне значення концепту *виконавець* перетинається з ключовим поняттям 'той, хто' з лексичного та 'працівники' з термінологічного значень, показником чого є ядерні асоціати 'працівник', 'службовець', 'держслужбовець', 'робітник', 'спеціаліст', причому розуміння стимула професіоналізоване та більш конкретизоване, ніж терміна. В асоціативному значенні не відобразився той фрагмент лексичного та термінологічного значень, який пов'язаний з процесом, – 'виконує', 'втілюють рішення', 'реалізують'. Асоціативне значення доповнене ядерним асоціатом 'відповідальний', що підсилює прояв професійного сприйняття.

Полева організація асоціативного змісту поняття відображається у композиції семантичних сфер, які можна розглядати як відповідники сем – елементарних компонентів лексичного значення як найменших розрізнявальних рис, об'єктивно притаманних денотату, а на думку деяких дослідників, і конотату [3, с. 525 – 526]. Особливістю будови асоціативного поля є наявність, крім денотативного, конотаційного фрагменту, регулярно представленого. У аналізованому асоціативному полі денотативний фрагмент представлений семантичними сферами "суб'єкт / об'єкт процесу", "дія та діяльність" та "якісні характеристики", а конотаційний фрагмент відображає негативну оцінку реалії мовцями. Розбіжності між асоціативним, з одного боку, та лексичним і термінологічним значеннями, з другого боку, віддзеркалюють різницю між

сприйняттям і усвідомленням концептуального поняття професійної сфери та побутуванням лексичного та термінологічного значень слова у мові. Очевидно, комплекс лексичного (включаючи термінологічне) значення й асоціативного поля у взаємодії визначають семантичну структуру слова.

Аналіз асоціативних полів і асоціативних значень групи стимулів, які являють собою елементи професійного домену концептосистеми державних службовців, у зіставленні з лексичними та термінологічними значеннями слів на позначення концептів дозволяє виявити особливості їх функціонування у професійній комунікації. Ефективність комунікації залежить від виникнення адекватних індивідуальних асоціацій на стимули в учасників комунікативного акту на тлі загальноприйнятого лексичного значення відповідних слів, тоді вербальний код інформаційного повідомлення буде відповідно сприйнятий. Розбіжності (часто суттєві) у сприйнятті та розумінні концептів державними службовцями та споживачами управлінських послуг призводять до збоїв у роботі комунікативних каналів, хоча спільність усвідомлення реалій, а відтак, ефективність комунікації є визначальними для результативності управління. Дослідження асоціацій дає змогу коректувати ситуацію й адекватно формувати компетенції державних службовців.

Список використаних джерел

1. Василенко І. Информационное государство и теория государственного управления // С. 43 – 51.
2. Мельников О.Ф. Парадигми фахової підготовки державних службовців : [Монографія]. – Х.: Вид-во ХарІ НАДУ "Магістр", 2007. – 424 с.
3. Селіванова Олена. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
4. Малиновський В.Я. Словник термінів і понять з державного управління. – К.: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. – 254 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. на CD) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – Київ; Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2007. – 1736 с.

